

8. Хольнева М. А. Особенности художественной мистификации в романе Джона Фаулза «Волхв» : дисс. канд. филол. наук: 10.01.03 / Хольнева Марина Александровна. – Нижний Новгород, 2006. – 177 с.

Карабльова О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 821.161.2.–32.09“19”

ДИСКРЕДИТАЦІЯ БАТЬКІВСЬКОГО МІФУ ЯК ФАКТОР ЗМІНИ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ У МАЛІЙ ПРОЗІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ

У статті проаналізовано збільшення варіантів жіночих гендерних ролей у повістях Ірини Вільде «Наші батьки розійшлися» та «Отець Аркадій», що є не тільки об'єктивним фактом, а й чинником сюжетоскладання. Окреслено опозицію сильної жінки і слабкодухого чоловіка як мотивацію занепаду батьківського міфу в повісті «Наші батьки розійшлися». Простежено кристалізацію міфа батьківства і його дискредитацію в повісті «Отець Аркадій». З'ясовано вплив деміфологізації батька на зміну гендерних ролей, що оновлює сюжетику аналізованих творів.

Ключові слова: гендерна роль, гендерний конфлікт, батьківський міф, сюжетика, деміфологізація, поетика, образ.

Караблева О.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ДИСКРЕДИТАЦИЯ ОТЦОВСКОГО МИФА КАК ФАКТОР ИЗМЕНЕНИЯ ГЕНДЕРНЫХ РОЛЕЙ В МАЛОЙ ПРОЗЕ ИРИНЫ ВИЛЬДЕ

В статье проанализировано увеличение вариантов женских гендерных ролей в повестях Ирины Вильде «Наши родители разошлись» и «Отец Аркадий», что является не только объективным фактом, но и фактором сюжетосложения. Очерчено оппозицию сильной женщины и слабодушного мужчины как мотивацию упадка отцовского мифа в повести «Наши родители разошлись». Отслежена кристаллизация мифа отцовства и его дискредитация в повести «Отец Аркадий». Выяснено влияние демифологизации отца на изменение гендерных ролей, что обновляет сюжетику анализируемых произведений.

Ключевые слова: гендерная роль, гендерный конфликт, сюжетика, отцовский миф, демифологизация, поэтика, образ.

Karableva O.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Ukrainian language and literature Department, Donbas State Teacher's Training University

THE DISCREDITATION OF PARENTAL MYTH AS A FACTOR OF CHANGES GENDER ROLES IN SMALL PROSE BY IRYNA WILDE

The article analyzes the options for increasing female gender roles in the novels Iryna Wilde "Our parents separated" and "Father Arkady," which is not only an objective fact, but factor of plot structure. Outlined strong opposition to women and as faint men motivation decline parental myth in the story "Our parents separated." Traced crystallization parenting myth and discredit him in the story "Father Arkady." The influence of demythologization father to changing gender roles, which updates the plot structure of the analyzed products.

Keywords: gender role, gender conflict, parental myth, plot structure, demythologization, poetics, image.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Конфлікти, які виникають внаслідок перегляду ґендерних ролей чоловіка та жінки в системі соціальних взаємин, є ґендерними. Перенесення такого ґендерного конфлікту в художній твір є знаменням часу модернізму, до якого так близько стояла Ірина Вільде.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґендерний аналіз прози Ірини Вільде здійснили В. Агеєва, І. Захарчук, але ґендерні ідеї як детермінант сюжеттики у малій прозі письменниці потребують подальшого розгляду.

Метою статті є виявлення дискредитації батьківського міфу як об'єктивного факту, що сприяє зміні ґендерних ролей, яка (зміна) є чинником модифікації сюжетних моделей у малій прозі Ірини Вільде, а **завданнями** – з'ясування причин занепаду батьківського міфу, характеристика ґендерного конфлікту і його вплив на схему події вості у досліджуваних творах І. Вільде.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Пов'язане із зміною ґендерних ролей послаблення родинних зв'язків яскраво продемонстроване у повісті "Наші батьки розійшлися" (1955). Власне, сюжетна новизна у цьому творі пов'язана саме із зміною ґендерних ролей та занепадом батьківського міфу. Сюжет взагалі зникає, якщо відкинути ґендерний аспект.

Зав'язку сюжету складає відверте тлумачення зміни ґендерних ролей у родині Забейко, дві доньки та їхня мати: "Мама їх була жертвою, а вони її оборонцями. Завсіди, хоч кожна із них являла окремий світ, виступали втрійку. Вони дві, як оборона по боках, а мама посередині. Зламана, апатична, але безпечна в їх товаристві. Роль захисників – об'єднувала їх" [1, с. 21]. Разом із підсиленням родинної відповідальності доньок, у творі чітко окреслюється занепад батьківського міфу, насамперед через змалювання ненависті до батька, який покинув жінку з двома дітьми та зник, "не знати, чи котра дитина так любила свого батька, як Мотря "його" ненавиділа"[1, с. 21].

Знайшовши листи тітки Амалії, Мотря дізнається, що батько не був таким страхиттям, яким його малювала мама, і вирішує поїхати і на власні очі подивитися на нього та зняти всі вагання. Мотря знаходить батька, прагне возз'єднати сім'ю, у неї нічого не виходить, вона лишень завдає всім болю: "Стільки років жив він у тому переконанні, що тільки Галя несе цілковиту відповідальність, а там і вину за їх розбите гніздо. І раптом з'являється його дитина і зриває каптур з його сумління. Забейко вперше за стільки років бачить своє власне оголене "я" таким, яким воно насправді було" [1, с. 50]. Деміфологізація батька відбувається у повісті, фактично, двічі: вперше, коли дівчата вірять матері та її коментарям щодо тата, а вдруге, коли Мотря на власні очі бачить духовну злиденність батька та повертається ні з чим. Батько виявляється слабкою людиною, не здатною на сміливий крок, на відповідальність, він повністю занепадає як родинний ланцюжок, не відповідає покладеним на нього надіям, постає слабкосилим та слабкодушним, перекладаючи відповідальність за скоєне на дружину.

Такий батько не може бути в центрі патріархального родинного гнізда, і Мотря страждає від того, що стала свідком занепаду батьківського міфу. Зазвичай у малій прозі Ірини Вільде слабкодушні чоловіки стають причиною занепаду патріархальної картини світу. Зневага до батька, яку удруге переживає Мотря після своєї невдалої спроби повернути його в сім'ю, є не тільки формою його нищення, а й актом повалення статусу батьківства як вартісного в суспільстві. Опозиція сильної жінки та слабкодушного чоловіка часто виринає у новелістиці І. Вільде. Вона намагається мотивувати занепад батьківського міфу чоловічою інфантильністю, безвідповідальністю. Мотрю роздирає дилема вибору ставлення до батька: "Всі діти... та що я кажу... всі люди на землі... хочуть гордитися своїм батьком. А як можна гордитися батьком, який покинув сім'ю?" [1, с. 51].

Другий напрям дискредитації міфу батьківства пов'язаний із дитячим сприйняттям світу: "До того ж я, наприклад, весь час любила свого тата. Розумієш. Може навіть не тебе, я ж тебе так туманно пам'ятала, а свого тата. Тобі може і не зрозумілим видається, але я весь той час.. чекала свого тата... Все думала, що ти прийдеш котрогось дня і забереш собі ту частку любові у моїм серці, що зберігається для тебе..." [1, с. 52]. У наведеному уривку чітко видно, що уявлення дівчини про батька є абстрактними, його образ був нею вигаданий. Цей абстрактний безвідносний щодо родинного кола батько, який напевне має прийти, також є способом нищення міфу, оскільки будь-який міф потребує реального підґрунтя, конкретного образного втілення. Міф, позбавлений такої образної конкретики,

перестає бути власне міфом, оскільки сфера абстракцій не є сферою міфотворення.

Дискредитацію міфу батьківства зустрічаємо також у повісті “Отець Аркадій” (1953 р.). Майже весь твір є розповіддю про отця Аркадія від моменту його одруження до смерті. Ірина Вільде поступово викриває в ньому хижака, демонструє його страшний за наслідками вплив на виховання дочок. Виявляється, що всі матеріальні здобутки отця Аркадія досягалися шляхом нечестивим: то він виказує на страту невинного чоловіка Ілька Савицького, то, фактично, продає доньку Катерину докторові Безбородьку тощо. Голова сім’ї, отець Аркадій, вимагає певного порядку і всі члени родини дослухаються та виконують його рекомендації. Культ чоловічого начала як данина маскулінній патріархальній поетиці у повісті з кожним епізодом набирає сили для того, щоб у наступному епізоді читач подивувався наслідкам піднесення панства Аркадія. Адже кожне його збагачення – це чиєсь збідніння, це зазіхання на чуже майно, на громадські гарячі джерела у селі Вишні. Таким же поступовим чином демонструючи вибір отця Аркадія у складних ситуаціях, письменниця яскраво змальовує відсутність у “попа” (слово, якого не любив отець Аркадій) найменшої набожності, всі його думки спрямовані лише на збагачення, і коли релігійна служба перестає давати достаток, панотець думає: “Не релігію треба було зробити своїм засобом, а науку. І Аркадій вирішив: треба побудувати у Вишні український санаторій” [2, с. 277]. Іронічних коментарів відносно християнських див у повісті вдосталь: “За переказом, який ревно підтримувала церква, колись з цього джерела виринула Божа Мати, і саме тому вода в ньому набрала цілющої сили. Безперечно, джерело мусило мати природні лікувальні якості, але тому, що воно знаходилося на території церковного масиву, спритні духовні отці вирішили використати його як постійне джерело свого прибутку, приліпивши до нього появу Богоматері” [2, с. 282]. Кристалізуючи міф батьківства як вершину маскулінного типу культури, Ірина Вільде бере за основу такі його провідні риси як центральність, плодючість, релігійність, порядок та системність, раціоналістичний гуманізм тощо. У переліку якостей маскулінного міфу батьківства релігійність відігравала важливу роль навіть за умови, коли персонаж не належав до духовної касти. У випадку із панотцем Аркадієм саме ця властивість стає першорядною і саме на неї спрямовує письменниця свої уїдливі коментарі та зауваження.

Піддається глуму й гуманність панотця, яка проступає на поверхню після того, як громада категорично відмовилась віддавати Аркадієві гарячі ключі: “Аркадієві вдома не допомгла навіть натуральна кава. Довелося прийняти бром, щоб заспокоїти нерви. Що за тупиці!

Треба, ой треба Гітлера на них, аби зробив з ними те, що робить з євреями в себе. Пілсудський бив – не добив, Ридз-Смігли теж, видно, замало палицями поров, коли гаддя береться ще вередувати” [2, с. 280]. Навіть переїзди родини Річинських вмотивовані не обов’язком служіння Божого, а потребами більш меркантильного спрямування.

Справжньою знахідкою для викриття бездуховності отця Аркадія та розвінчання міфу батьківства став образ Рафаїла Сулімана, спритного ділка, який, добре знаючи натуру панотця, завжди тримається коло нього, бо знає, що той живе задля прибутків, значить, біля нього можна пожитися. Останній відрізок життя отця Аркадія не випадково супроводить саме цей персонаж, навколо панотця не збираються гарні люди. Охоплений жадобою наживи, отець Аркадій придумує дивовижно просту схему збагачення: “Селяни, йдучи на відпуст, купували у Мордка незмірну кількість пшеничного хліба на парастат, штучні квіти і свічки. Пізнім вечором наймити о. Річинського лантухами зношували парастасний хліб на плебанію, звідкіль його знову забирав Мордко. Були випадки, коли один і той же товар Мордко з Річинським продавали по чотири, а то й шість разів” [2, с. 281]. Виявляється, що наприкінці життя, коли всі люди замислюються над сенсом прожитого, отець Аркадій шаленіє від втрати грошей і тільки гроші обертаються в його мозку та рухають його вчинками.

Врешті, панотець Аркадій як батько, голова сім’ї, де крім дружини є ще п’ять дочок, проявляється як нібито гарний батько, який прагне кожному з дочок прилаштувати вигідно заміж згідно звичаю у тому порядку, в якому вони народжувались. Спочатку Катерину, яку любив найбільше, яка зовні навіть схожа на батька: така ж носата та рудоволоса. Для Катерини знаходиться гідний наречений – доктор Безбородько, якому вона зовсім не любя, який сподівається на гарний спадок. Аркадій не сильно витрачається на їхню освіту, думаючи, що для жінки головне гарно вийти заміж. Тому він прагне зібрати більше грошей та укласти їх у вигідне підприємство, тому він тринадцять років скуповував акції фірми Лінде. Але фірма збанкрутувала, її поглинув більший капітал. Втрата грошей сильно позначається на його особистості, адже він не знає інших способів убезпечення майбутнього для дочок, окрім збирання грошей їм у посаг. Його патріархальні погляди на життя не дають інших обріїв. Він не бачить у своїх дочках особистостей, здатних самоутверджуватися у суспільстві. Услід за зникненням грошей зникає й сам отець, бо за логікою оповіді, він, власне, детермінований як здобувач грошей та інших матеріальних благ, як годувальник всієї сім’ї. І саме в цій іпостасі він не зреалізовується, саме тут його втрати є

найстрашнішими. Виявляється, що Аркадій як батько є неспроможним забезпечити донькам гарне майбуття, бо гроші зникають, а з ними й всі плани на заміжжя дочок. З таким заповзяттям вибудована отцем Аркадієм картина майбутнього раптово розсипається в один момент.

Специфічною рисою творів Ірини Вільде є прагнення наголосити на національній визначеності або національній байдужості своїх героїв. Оскільки образ отця Аркадія малюється докладно, то цей аспект не був також пропущеним. Доля надсилає отцю Аркадію кілька можливостей для проявлення свого національного почуття та патріотизму, проте він жодну з таких можливостей не використав.

Національна визначеність є однією із провідних у ґендерній поведінці людей, проте для отця Аркадія така визначеність нічого не важить, як і не мають вагомості патріотичні почуття. Його поведінка визначається міфосхемою батьківства, обмеженого родинними проблемами та потребами, укоріненого у традиціоналізмі узвичаєного способу життя та споживання.

Знищивши міф батьківства в особі панотці Аркадія, Ірина Вільде не ставить крапку, а продовжує сюжетне розгортання в абсолютно несподіваному ракурсі. Для цього їй знадобилося обіпертя на зміну ґендерної ситуації у родині Річинських. Раптова хвороба, а потім і смерть отця Аркадія – це не тільки занепад батьківського патріархального міфу, а й можливість встановлення нових ґендерних парадигм, нового майбутнього для дочок.

Проте тривалий тиск батьківської влади над долями дочок призводить до того, що вони не бачать цієї перспективи, а бачать тільки те, що навчив бачити їхній батько – метою їхнього життя лишається, як і раніше, вдале заміжжя, але посагу не буде, вдалого заміжжя не буде. Першою цю родинну трагедію усвідомила Катерина, старша донька. Очманіла від влади грошей над нею, вона навіть на смертному ложі не дає батькові спокою, випитуючи у нього, де заховані гроші. Коли Суліман відкриває для неї страшну правду банкрутства родини Річинських, Катерина не бачить іншого шляху, як торгувати долями власних сестер. Хитрий Суліман, добре розуміючи, на якій межі свідомості знаходиться Катерина, обіцяє їй влаштувати заміжжя з доктором Безбородьком, якщо вона зробить йому за послугу неможливе – пожертвує власною, сестрою красунею Нелею. Катерина дає згоду, у такий спосіб Неля виявляється вже занапащеною, проданою, хоча сама про це нічого не знає.

Катерина, таким чином, перебирає на себе обов'язки батька, подовжуючи міф батьківства. Саме вона стає розпорядником майна та доль всіх членів родини. Виплекана отцем Аркадієм як його точна копія, Катерина так само, як він, любить гроші та ненавидить всіх, хто

стоїть на шляху до них. Але, якщо отець Аркадій мав жаль і любов до кожної з дочок, то Катерина не знає таких почуттів – це, так би мовити, спотворений образ батьківства, негідний розпорядник та ватажок. Чим більше рис батьківства перебирає на себе героїня – тим потворнішою стає. Трагедія полягає в тому, що Катерина не прагне створити власний, материнський за суттю код, а йде протореним шляхом услід за батьком, але батьківський код життя – віджилий, занепадницький, патріархально заземлений та позбавлений духовної перспективи. Катерина, вихована на батьківському авторитарному коді культури, не знає іншого, не вміє жити інакше. Такий суто ґендерний поворот сюжету є вже здобутком саме Ірини Вільде, є ґендерною корекцією традиційного сюжету про попівське життя в Україні.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Якщо звернутися до радянського контексту творчості Ірини Вільде, то руйнування батьківського міфу української культури спостерігалось скрізь та було зумовлене ідеологічними важелями. Натомість пропонувався міф Леніна як батька, потім Сталіна як батька, який міг замінятися іншими персоналіями. Художня література мала право тільки на таке цілком визначене батьківство. Дискредитація міфу батьківства, де батька символізує піп – цілком визнана критикою та ідеологією сюжетна схема. Інша справа, що у Ірини Вільде традиційна сюжетика за темою дискредитації міфу батьківства (попа) набула подальшого розвитку – спричинила появу ґендерного типу конфлікту та повороту в схемі подіївості.

Для малої прози Ірини Вільде характерне намагання замінити міф батьківства – міфом материнства. Це проглядає в повісті “Отець Аркадій”, проте часто жіноцтво в її творах виступає як недолуге чоловіцтво, зазвичай жінки не можуть стати тотожною заміною чоловікам, внаслідок чого утворюється викривлений стражденно-гротесковий простір батьківщини. Н. Зборовська зазначала: “Втрата духовного, архетипного батьківства в українському світі, тобто у філогенезі, була пов’язана з колоніальним онтогенезом – з втратою авторитетного батька в українській сім’ї, що змушувало національне несформоване синівське Еґо несвідомо шукати батьківського замітника в чужому світі. Ця національна потреба авторитетного духовного батьківства стала психологічною основою тоталітарної перверсивності. Цим зумовлена велика кількість текстів, створених українськими маргіналами на честь Сталіна” [3, с. 332]. Мала проза І. Вільде фіксує втрату авторитетності батька, у її спадку немає жодного твору, де б батьківство не зазнавало втрат.

Саме за рахунок оперування гендерними розбіжностями у сприйнятті та тлумаченні статевих ролей своєї сучасності Ірина Вільде створює світ істини й художньої правди, який переконливо сприймається читачем.

На нашу думку, не втратили своєї актуальності і потреби подальших досліджень особливості поетики Ірини Вільде, пов'язані з гендерною детермінацією та проблематикою як провідною, оскільки саме в такий спосіб письменниця коригувала картину дійсності і канони художності.

Література

1. Вільде І. Наші батьки розійшлися / Ірина Вільде // На порозі. – К. : Держ. вид-во «Художньої літератури», 1955. – С. 17–54.
2. Вільде І. Отець Аркадій / Ірина Вільде // На порозі. – К. : Держ. вид-во «Художньої літератури», 1955. – С. 251–329.
3. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури / Ніла Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 498 с.

Сіробаба М.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 821.161.2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ РИСИ ЛІРИКИ ВАСИЛЯ БОРОВОГО

У статті робиться спроба в загальних концептуальних рисах окреслити літературний портрет харківського поета В. Борового за допомогою визначення ідейно-тематичних засад його поезій, а також аналізу цих поезій з точки зору поетикальних вимірів (фоніки, метрики, стилістики тощо). Встановлено, що відправною точкою світоглядного кредо ліричного «Я» наразі є біографія митця, на долю якого випало чимало життєвих поневірянь, у тому числі звинувачення в антирадянській діяльності й тривале ув'язнення. Цим детермінується доволі помітна кореляція творів фігуранта з широко представленою в нашій літературі в'язничною поезією, а також зі здобутками представників «розстріляного відродження». Принагідно наголошено на відсутності будь-яких виявів новаторства чи експериментаторства.

Ключові слова: ідейно-тематичні засади, світоглядне кредо, біографія митця, поетикальні виміри.

Серобаба Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ ЛИРИКИ ВАСИЛИЯ БОРОВОГО

В статье предпринимается попытка в общих концептуальных чертах отобразить литературный портрет харьковского поэта В. Борового при помощи определения идейно-тематических основ его поэзий, а также анализа этих поэзий с точки зрения поэтикальных измерений (фоники, метрики,